

УДК 339.96+355.45 (477)

DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2023-2-78/6-19>

Кириленко В. І., доктор економічних наук, професор¹ (0000-0002-4950-0378)

Шевченко М. М., кандидат філософських наук, доцент² (0000-0002-1139-1970)

Лепіхов А. В.³ (0000-0003-0745-8113)

Храпач Г. С.⁴ (0000-0002-1089-1535)

¹ – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ;

² – Управління забезпечення реагування на кризові ситуації при МО України, Київ;

³ – Центр безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, Київ;

⁴ – Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України, Київ

Проблеми забезпечення національної безпеки від загроз геоекономічних війн: теоретичний і практичний досвід США та Японії – уроки для України

Резюме. Розглянуто перспективні теорії науковців США щодо впливу гострої геоекономічної конкуренції могутніх держав світу на посилення воєнно-стратегічної нестабільності, зростання міжнародної конфліктності та загроз державному суверенітету менш розвинених країн. Досліджено стратегії США та Японії щодо протидії загрозам геоекономічних війн. Здійснено огляд перспективних науково-дослідницьких здобутків України у сфері забезпечення економічної безпеки. Запропоновано підходи до проєктування нової удосконаленої моделі системи забезпечення економічної безпеки України, з урахуванням сучасного розвитку стратегічного безпекового середовища.

Ключові слова: глобалізація; геоекономіка; міждержавна взаємозалежність; геополітичне протиборство; геоекономічні війни; зовнішньоекономічне примушення; економічна безпека; національна безпека.

Постановка проблеми. Стратегічним курсом у сфері забезпечення економічної безпеки України, поміж іншого, передбачено виконання таких основних завдань:

“забезпечення стійкості від зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз національним економічним інтересам держави та інтересам її громадян”;

“гарантування національної економічної незалежності та здатності до захисту національних економічних інтересів...”.

Ці пріоритети визначено у розділі 3 пункту 18 Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року від 11.08.2021 [1]. Ці пріоритетні завдання актуалізуються у розрізі геоекономічних проблем, а саме:

Україна володіє потужним економічним потенціалом і природними ресурсами. Їх значущість для міжнародної економіки у майбутньому лише посилюватиметься з урахуванням наявних загроз для розвитку і безпеки людства [2], тому Україна знаходиться на перетині національних інтересів провідних держав світу, які є центрами світової економіки. Економічно могутні держави знову і знову перебувають у гострій конкуренції на глобальному ринку, яка часто набирає форм геополітичного протиборства економічними засобами тиску (геоекономічної війни) [3]. Могутні держави

реалізують геостратегії комплексного досягнення геоекономічних, геополітичних, воєнно-політичних та інших цілей. Використовуються технології гібридних загроз, політика санкцій. Посилюються небезпеки збройних конфліктів, які заподіюють міжнародні кризи та загрожують суверенності менш розвинених країн [4].

Прикладом є збройна агресія Російської Федерації (РФ) проти України. Воєнний конфлікт супроводжується геополітичним протиборством РФ з державами НАТО та ЄС фінансово-економічними, воєнно-політичними та іншими засобами. Стратегічним цілям держав-суперників характерний певний рівень антагоністичності. Вони тісно пов'язані з геополітичним майбутнім України як однієї із ключових геоекономічних ланок у Центральній Європі та у воєнно-стратегічному просторі Європейської системи безпеки [5, 6]. Через наслідки воєнного конфлікту національна економічна система України в кризовому стані. Перспективи виходу з війни та відновлення України залежить від посиленої допомоги міжнародних фінансових організацій і держав-партнерів. Водночас відбувається суттєве збільшення зовнішнього державного боргу при зниженні боргової стійкості України. Зросла її макроекономічна

нестабільність. Знищується збройним шляхом економічна інфраструктура України. Критично скоротилося промислове виробництво. Блокується або обмежується експорт української продукції. Вельми зріс імпорт іноземних товарів до Української держави тощо [7].

За таких умов, нинішня система забезпечення економічної безпеки України (СЗЕБ) стала суттєво вразливою та потребує досконалої оптимізації до сучасних і майбутніх змін стратегічного безпекового середовища.

Ці обставини визначають зв'язок з важливими науковими завданнями:

1) аналіз іноземних і вітчизняних наукових теорій та досвіду щодо забезпечення національної безпеки від загроз геоекономічних війн;

2) удосконалення наявних та напрацювання нових форм і методів забезпечення економічної безпеки України від геоекономічних та інших деструктивних впливів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження геоекономічної конкуренції, спричинених цим тригерів міжнародної конфліктності та загроз національній безпеці, зокрема і в економічній сфері, здійснювали вітчизняні [3, 4, 7, 17–24] та іноземні дослідники [2, 5, 8–14]. Науковці вивчали: явища – “геополітичне протиборство”, “геоекономіка”, “геоекономічна війна”, “міждержавна взаємозалежність в епоху глобальної економіки”, а також механізми забезпечення економічної безпеки тощо.

Однак на сьогодні існує ще обмаль наукових праць, у яких би вивчався перспективний теоретичний і практичний досвід провідних держав світу щодо протидії іноземним стратегіям геополітичного протиборства економічними засобами тиску. Також недостатньо розглядалася проблема методичного забезпечення державної політики національної безпеки України з питань запобігання та реагування на зовнішньоекономічні загрози та наслідки геоекономічних війн.

Водночас аналізуючи наукові досягнення та практичний досвід іноземних держав у сфері забезпечення економічної безпеки доцільно констатувати, що найбільш перспективними є науково-теоретичні дослідження та підходи до застосування здобутих знань у державно-управлінській практиці, які реалізуються в США та Японії.

Зазначені держави мають високорозвинені економіки та є центрами світового економічного розвитку. Це досягнуто не лише завдяки новітнім технологіям та інноваціям, але й стратегічному партнерству між зазначеними країнами, тісному міжнародному співробітництву з іншими державами, накопиченій базі знань і досвіду у сфері забезпечення економічної безпеки, розвиненим спроможностям здійснювати вплив на розвиток стратегічного безпекового середовища. Зокрема, авторами проаналізовано деякі перспективні дослідження науковців США за проблематикою протидії загрозам геоекономічних війн [8–14], розглянуто окремі нормативно-правові акти США у сфері захисту економічних інтересів [15], а також чинну стратегію національної безпеки Японії у контексті аналізу цілей і завдань щодо реагування на виклики гострої геоекономічної конкуренції [16]. З'ясовано, що у даних державах приділяється значна увага науці з проблем економічної безпеки, удосконаленню форм і методів посилення готовності, запобігання та реагування на зовнішньоекономічні загрози національній безпеці, які виникають унаслідок геоекономічних війн на міжнародній арені. Для України знання й досвід США та Японії у сфері забезпечення економічної безпеки є вельми корисними у контексті обрання та розбудови (на основі перспективних наукових теорій та світових практик) перспективної національної моделі СЗЕБ України, яка має ефективно протидіяти сучасним економічним та іншим загрозам стратегічного безпекового середовища.

Мета статті полягає в:

аналізі теорії та практики щодо захисту національних інтересів від загроз геоекономічних війн, які проводилися у цілях зміцнення національної безпеки США та Японії;

аналізі сучасних науково-дослідницьких здобутків України щодо забезпечення національної безпеки, насамперед, в економічній сфері;

оцінюванні перспективності досвіду США та Японії, а також вітчизняних наукових досягнень у сфері забезпечення економічної безпеки для їх застосування з метою удосконалення СЗЕБ України.

Вирішення завдань дослідження потребує використання: системно-діяльнісного підходу, що ґрунтується на принципах проблематизації, структуризації і

дивергенції; кібернетичного підходу, який стосується досліджень розвитку організаційних і управлінських спроможностей держави; інституціонального підходу; проблемно-структурного та програмно-середовищного методів; методу порівняльного аналізу для вивчення першоджерел з досліджуваної теми, а також для вивчення зарубіжного досвіду науково-методичного забезпечення розроблення політики національної безпеки та її складової економічної безпеки; методу структурно-функціонального моделювання.

Виклад основного матеріалу.

Дослідники США (Д. В. Дрезнер, Г. Фаррелл, А. Л. Ньюман) [8–11] у 2019–2021 рр. розробили теорію міждержавної взаємозалежності, як явища глобалізації. Вивчався вплив цього явища на розвиток глобальних торгово-економічних, фінансових та інформаційних мереж, а також на зростання міжнародної конфліктності через геоекономічні війни. Досліджувалися методи зовнішньоекономічного примушення з боку одних держав стосовно інших країн, а також наслідки геополітичного протиборства економічними засобами тиску для конкуруючих держав.

Результати їх досліджень дають змогу констатувати, що глобалізація посилює інтеграційну взаємозалежність держав у світовому розвитку. Наслідком інтеграції є утворення глобальних і регіональних мереж міждержавного співробітництва на чолі з державами, так званими центрами сили – дослідники зосереджують увагу на США, Китаї, Великій Британії, провідних державах ЄС, а також РФ. Вони є центрами світової економіки, які розвивають між собою економічне співробітництво, але одночасно перебувають в умовах конкуренції, яка може посилювати конфліктні суперечності. У найгострішій невоєнній формі – це має прояв у вигляді геополітичного протиборства із застосуванням економічних засобів, а також іншого інструментарію гібридної війни.

Термін “держава-центр сили” чітко не визначається дослідниками. Проте вони характеризують його як – держава, яка завдяки національній могутності здатна істотно впливати на світовий або регіональний порядок співіснування менш розвинених країн. Така держава є ключовим співзасновником однієї із світових мереж міждержавного співробітництва, зокрема, комплексно у сферах виробництва та постачання ресурсів і технологій, товарів і

послуг, а також логістики, інформаційних та фінансових мереж та ін. Зазначені могутні держави реалізують зовнішню політику спрямовану на:

1. Зміцнення спроможностей та розширення підконтрольних державі-центру сили глобальних і регіональних мереж міждержавного співробітництва, шляхом політики “м’якої сили”. Нарощування геоекономічного впливу на менш розвинені країни та розвитку економічного співробітництва з ними для отримання спільної вигоди. Посилення залежності менш розвинених країн від національної могутності держави-центра сили.

2. Здобуття стратегічних переваг над іншими могутніми державами-конкурентами (центрами сили). Реалізація стратегій стримування держав-суперників в економічному, технологічному, воєнному та іншому розвитку, їх впливу на міжнародній арені, з одночасним продовженням співробітництва з ними у вигідних сферах співпраці [8–11].

Дослідження Г. Фаррелла та А. Л. Ньюмана свідчать, що держави-центри сили з метою централізації управління над мережами міждержавного співробітництва, комплексно застосовують такі методи [10].

Метод “Ефект паноптікона” (англ. *panopticon effect*) – збір розвідувальних даних стосовно фінансово-економічних та інших уразливостей менш розвинених країн з метою використання цієї інформації для посилення їх залежності від держави-центра сили. Використовується фактор залежності менш розвинених країн від глобальних інформаційних і фінансово-банківських систем, які контролюються державою-центром сили, завдяки чому остання спроможна отримати доступ до необхідних відомостей з урядових та інших інформаційно-аналітичних баз даних менш розвиненої країни.

Метод “Ефект уразливих точок” (англ. *chokepoint effect*) – здійснення державою-центром сили санкційного та іншого тиску на ключові вразливості менш розвинених країн, реалізуючи тим самим стратегію економічного примушення. Метод застосовується тоді, коли уряд менш розвиненої країни незгоден із зовнішньою політикою держави-центра сили, що спричиняє розбалансування інтересів та гострі суперечності. Зокрема, вводяться квоти та обмеження на постачання критично важливих товарів і ресурсів. Обмежується доступ до

послуг глобальних міжбанківських та інших фінансових систем, а також інформаційно-телекомунікаційних мереж. Практикується відмова у передаванні новітніх технологій. Створюються “боргові пастки”, шляхом надання позик менш розвиненим країнам у спосіб, який ігнорує їх боргову стійкість. Може здійснюватися арешт іноземних активів країни. Запроваджуються тарифні бар’єри для експорту продукції на зовнішні економічно-торгівельні ринки тощо [10].

Дослідження Д. В. Дрезнера вказують на парадоксальне явище, яке виникає під час застосування цих методів, а саме, методи можуть ефективно застосовуватися проти менш розвинених країн. Водночас, виникає протилежний ефект якщо їх використовують один проти одного відносно рівні за національною могутністю держави-центри сили. Ефект посилюється у разі їх значної міждержавної взаємозалежності у фінансовій, економічній, технологічній та інших сферах [11].

Зокрема, держави-центри сили послідовно запроваджують санкції один проти одного та отримують рівнозначний спротив у відповідь у перебігу геоекономічної війни. Посилюється міждержавна криза, за якої політика санкцій наносить шкоду обом конкуруючим державам-центрам сили. Поглиблення кризи збільшує витрати, гальмує розвиток національних економік, не дає змоги здобути стратегічних переваг і спричиняє гостру міждержавну конфліктність. Це приводить геоекономічну війну у глухий кут і потребує перезавантаження зовнішньоекономічних та інших міждержавних відносин шляхом пошуку компромісів. У протилежному випадку зростає ймовірність загострення воєнно-політичної обстановки та виникнення збройного конфлікту, що спричинятиме руйнівні наслідки державам-центрам сили та її союзникам. Менш розвинені країни можуть стати жертвами перерозподілу державами-центрами сили геополітичного, геоекономічного та воєнно-політичного впливу на міжнародній арені із застосуванням ними військових та гібридних методів протидії [11].

Підтвердженням є дослідження, які проводили науковці США, а саме: Т. Г. Манкен [12], Р. Д. Блеквілл, Дж. Харріс [13], С. Кук [14]. Вони вивчали стратегії міждержавного протидії, зокрема щодо застосування інструментарію економічного тиску для досягнення геополітичних та

воєнно-політичних цілей. Також розглядалися стратегії використання військової сили, спецслужб для досягнення геоекономічних цілей. Їх дослідження свідчать, що провідні держави світу часто реалізують комплекс стратегій-конкуренції, цілеспрямованих на: досягнення стратегічних переваг; забезпечення стратегічного стримування держави-суперника; примушення його до збільшення витрат або виснаження противника; спонукання уряду конкуруючої країни до політики, яка спричинить поразку; підрив політичної та економічної систем держави-суперника, змушуючи її уряд йти на поступки для уникнення політичного розпаду. Це регулярно супроводжується проявами гібридних загроз, таких як демонстрація воєнної сили, тероризм, кібератаки, диверсії, інформаційно-психологічні операції, дестабілізація суспільно-політичної ситуації, конфлікти низької інтенсивності, блокування поставок критично важливих ресурсів, товарів і послуг, а також часто перебуває на порозі початку відкритої війни [12–14].

Науково-теоретичні дослідження на кшталт [8–14], а також висновки та рекомендації дослідників враховуються урядами США та Японії під час розроблення національної політики забезпечення економічної безпеки з метою зниження ризиків і загроз від геоекономічних війн та ефективного реагування на їх наслідки.

Досвід США. Адміністрацією президента США затверджено виконавче Розпорядження “Про забезпечення стійкості та безпеки ланцюгів постачання критично важливих ресурсів, товарів, послуг та технологій до США” від 24.02.2021 (*англ. – Executive Order on America’s Supply Chains*) [15]. Вимоги документа зорієнтовані на комплексний захист національної економіки США від геоекономічних та інших загроз, які через каскадний ефект можуть спричинити кризові наслідки для сталого розвитку та безпеки і оборони.

Згідно з цим розпорядженням, урядом цієї держави реалізується стратегія, яка комплексно спрямована на забезпечення економічної безпеки та стійкості США до геоекономічних та інших загроз на випадок кризових ситуацій, а також проведено низку реформ. Стратегічними цілями є такі: підвищення ефективності управління ризиками; покращення конкурентоздатності країни; запобігання монополіям та корупції; створення альтернативних ланцюгів поставок та їх диверсифікація; розвиток імпорту-

заміщення; підвищення контролю за іноземними активами; нарощування внутрішнього виробництва критично важливих товарів і послуг; зміцнення виробничої бази; формування надлишкових резервів критично-важливих ресурсів і товарів; удосконалення функції держави щодо фінансування національної політики США стосовно забезпечення внутрішнього виробництва та безперервності постачання важливих ресурсів, товарів і послуг; розвитку науково-дослідницької діяльності, перспективних інновацій і технологій щодо виробництва дефіцитної продукції; зміцнення надійності інформаційно-цифрових мереж, забезпечення їх кібербезпеки; розширення та підвищення стійкості транспортної логістики; розвиток робочих місць та підготовка висококваліфікованих фахівців міжнародного рівня; підтримка середнього бізнесу; сприяння економічному зростанню недостатньо розвинених районів країни; посилення міжнародного співробітництва з країнами-союзниками для спільного забезпечення стійких поставок та колективної безпеки; зміцнення спроможностей щодо реагування на міжнародні кризи та ін. [15].

Досвід Японії. В абз. (vi) пп. 5 п. 2 розділу IV Стратегії національної безпеки Японії від 16.12.2022 щодо стратегічних підходів у сфері забезпечення економічної безпеки визначено: *“Японія сприятиме ефективним зусиллям проти економічного примусу з боку іноземних держав”*. Також в абз. 1 пп. 6 п. 2 розділу IV цієї стратегії стосовно пріоритетів зовнішньої політики Японії за напрямом розвитку та зміцнення міжнародного економічного порядку, зазначено: *“...Японія посилить національні зусилля щодо протидії недобросовісній торговій практиці та економічному примусу, у тому числі шляхом реалізації заходів зі зміцнення міжнародних норм у співпраці зі своїм союзником та країнами-однодумцями”* [16]. До того ж у цій стратегії ключовим союзником визначено США. Для реалізації цих стратегічних підходів, стратегією визначено пріоритетні завдання державної політики Японії щодо комплексного забезпечення економічної безпеки:

1. Зміцнювання відкритого і стабільного міжнародного економічного порядку, запобігаючи невійськовому тиску з боку окремих держав, які здійснюють його з метою перешкоджання прийняттю іншими країнами незалежних зовнішньополітичних рішень, а

також їх національному економічному розвитку.

2. Всеохоплююче сприяння зміцненню міжнародної торговельної системи, основою якої є Світова організація торгівлі (*англ. World Trade Organization, WTO*). Запровадження ініціатив щодо удосконалення її інституційних, правових і організаційних механізмів щодо протидії недобросовісній конкуренції та загрозам від зовнішньоекономічного примусу.

3. Розвиток вільного і справедливого економічного порядку, сталого економічного зростання в Індо-Тихоокеанському регіоні.

4. Посилення взаємовигідного співробітництва з питань вдосконалення міжнародних норм, правил та стандартів щодо здійснення справедливим способом фінансування країн, які розвиваються. Це стосується викорінення негативної практики економічно потужних держав щодо цілеспрямованого створення ними “боргових пасток” для країн, які розвиваються через непрозорі форми фінансової допомоги, що спричиняє зростання зовнішнього державного боргу слабких держав в умовах їх низької боргової стійкості. [16].

5. Удосконалення системи постійного моніторингу, стратегічного аналізу і прогнозування, оцінювання ризиків, ідентифікації загроз, аналізу та оцінки вразливостей, а також спроможностей, планування у сфері забезпечення економічної безпеки Японії.

6. Удосконалення правових норм Закону Японії “Про сприяння економічній безпеці” від 11.05.2022 № 43 (*англ. Act No. 43, 2022; the “Economic Security Promotion Act”*) та інших організаційних та правових засад у цій сфері, здійснення державного нагляду за неухильним дотриманням їх вимог.

7. Забезпечення диверсифікації, стабільності і безперервності постачання критично важливих ресурсів, товарів і послуг до Японії. Зниження надмірної залежності від поставок з іноземних держав, особливо, з якими у Японії нестабільні відносини, а також країн, які намагаються узалежнити Японську державу від своїх ресурсів, товарів і послуг. Удосконалюватимуться механізми фінансування цієї національної політики Японії.

8. Здійснення періодичного перегляду та удосконалення державних процедур закупівлі, зокрема тих, які проводяться місцевими префектурами. Посилення ревізійних

перевірок у сфері функціонування критично важливої інфраструктури економіки Японії.

9. Підвищення інформаційної безпеки національної економічної системи Японії. Посилення режиму доступу до конфіденційних відомостей (у тому числі комерційної таємниці) та порядку обміну інформацією обмеженого доступу. Забезпечення безпеки та надійності інформаційно-телекомунікаційних послуг та технологій, а також урядових, економічних, фінансових та інших інформаційно-аналітичних систем збору та обробки даних. Проведення аудиту системи забезпечення інформаційної безпеки Японії.

10. Удосконалення процедур експортного контролю, нагляду за іноземними активами та інвестиціями тощо.

11. Розвиток науки у сфері забезпечення економічної безпеки та інше [16].

Результати дослідження актуальних загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану [7], а також розглянутих іноземних теорій і практики дають змогу констатувати таке [8–16].

Нині функціонуюча СЗЕБ України неспроможна забезпечити ефективну захищеність національної економічної системи України від економічних загроз в умовах воєнного стану. Також СЗЕБ України є малоефективною в обставинах гострого геополітичного протиборства могутніх держав світу та застосування ними воєнно-політичних, фінансово-економічних, енергетичних, інформаційних та інших невійськових засобів тиску. У майбутньому проблема посилюватиметься впливом чинника технологічного та інноваційного світового прогресу. З одного боку, прогрес сприятиме розвитку глобального світового господарства та національної економіки країн світу. Разом з тим, ймовірно з'являтимуться нові форми та методи геоekonomічних війн, виникатимуть більш універсальні гібридні загрози національній безпеці в умовах гострої геоekonomічної конкуренції та міжнародної конфліктності. Можна спрогнозувати, що СЗЕБ країн світу будуть поступово трансформуватися у нові більш стійкі та гнучкі моделі, а також адаптуватися до майбутніх реалій стратегічного безпекового середовища на сонові удосконалених підходів до розвитку даних систем. У зв'язку з цим, СЗЕБ України має бути якісно реформована та оптимізована в організаційно-управлінському та інших аспектах її функціонування з метою підвищення рівня ефективності цієї системи

щодо протидії сучасним та майбутнім економічним та іншим загрозам.

Отже перед українським науковим і експертним середовищем актуалізуються завдання щодо проектування та конструювання нової удосконаленої моделі системи забезпечення економічної безпеки України. Розглядаючи наукові дослідження вітчизняних науковців [17–22], можна дійти висновку, що зміст проектування СЗЕБ має передбачати визначення місії, цілей, функцій та завдань цієї нової системи, а також розроблення удосконалених механізмів забезпечення економічної безпеки та стійкості. Сутність конструювання СЗЕБ, як етапу процесу проектування, полягає у впровадженні проекту в соціально-економічну матерію відповідно до вимог місії та завдань вказаної системи. Його зміст полягає в політико-правовому, структурно-функціональному, просторовому, часовому, організаційному, операційно-діяльнісному конструюванні.

Новій моделі СЗЕБ має володіти властивістю гомеостазу, яке досліджував вітчизняний науковець А. Качинський, зокрема: високий рівень динамічної стійкості СЗЕБ до зовнішніх і внутрішніх загроз; її здатність підтримувати стабільність і безперервність свого функціонування в умовах впливу загроз; опірність і протидія СЗЕБ намаганням зовнішніх чинників змінити її сталі внутрішні характеристики [23].

При науковому обґрунтуванні вибору моделей нової СЗЕБ України необхідно застосовувати кібернетичний підхід. Доцільно звернути увагу на науковий закон “необхідної різноманітності” (англ. The Law of Requisite Variety – сформулював британський дослідник Вільям Росс Ешбі), який стосується досліджень розвитку організаційних і управлінських спроможностей держави [24]. Цей закон, відповідно до тематики наукової статті, можна інтерпретувати таким чином – для забезпечення ефективного державного управління у сфері національної економіки в умовах чинення із зовні економічних та інших гібридних загроз рівень розвиненості структури СЗЕБ, її функцій, інструментарію, сил та засобів має бути за своєю різноманітністю рівнозначним рівню розвиненості таких властивостей в організаційно-управлінських системах держав, які створюють ці загрози або мати перевагу над ними.

Аналізуючи перспективні наукові доробки дослідників України [17, 18, 20, 22]

можна констатувати, що найбільш доцільним є застосування методології побудови та використання *комплементарної моделі* СЗЕБ. А саме, ця комплементарна організаційно-управлінська модель СЗЕБ України має структурно складатися з комплексу другорядних функціональних моделей щодо розроблення, прийняття та реалізації управлінських рішень, які мають цілісно забезпечувати економічну безпеку на національному, регіональному, обласному та місцевому рівнях, а також у рамках міжнародного та міждержавного співробітництва (Табл. 1).

Комплементарна модель СЗЕБ України сприятиме результативному вирішенню таких організаційно-управлінських завдань: вивчення стану захищеності національної

економічної системи України від зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці України; обґрунтування необхідного рівня економічної безпеки, адекватного визначеному рівню загроз і небезпек, а також тенденціям розвитку безпекового середовища; синтез раціональної структури та оцінки ефективності функціонування СЗЕБ; обґрунтування комплексних заходів щодо підвищення ефективності СЗЕБ; обґрунтування вимог до суб'єктів СЗЕБ щодо забезпечення економічної безпеки; обґрунтування рекомендацій щодо участі та посилення міжнародного та регіонального співробітництва у сфері забезпечення економічної безпеки, вибору напрямів міждержавної співпраці у цій сфері тощо [18].

Таблиця 1

Комплементарна організаційно-управлінська модель СЗЕБ

Другорядні моделі	Функціональні напрями діяльності другорядних моделей комплементарної моделі СЗЕБ
I	Формування СЗЕБ України, яка структурно включає в себе: діюче законодавство, що регулює забезпечення економічної безпеки; національні інтереси України у сфері економічної безпеки; складові економічної безпеки згідно із законодавством; загрози економічній безпеці; система порогових індикаторів; організаційні структури гарантування економічної безпеки
II	Розроблення державної політики, в рамках якої визначаються пріоритетні напрями і завдання у сфері забезпечення економічної безпеки України
III	Реалізація державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України
IV	Аналіз та оцінювання результативності та ефективності державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України на проміжних етапах її реалізації та за кінцевим результатом досягнення цілей
V	Коригування державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України

На підставі огляду наукових досліджень, які проведені в Україні [18, 22], визначено основні функції та завдання, які має виконувати комплементарна модель СЗЕБ України (Табл. 2).

Таблиця 2

Функції та основні завдання системи забезпечення національної економічної безпеки України (варіант)

Функції	Основні завдання
Цілепокладання	Концептуалізація національних інтересів в економічній сфері
	Своєчасне прийняття та контроль виконання державно-управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки, і внесення коректив за результатами їх реалізації
Цілевизначення	Формування національних цілей забезпечення економічної безпеки
Ціlereалізації	Захист недоторканості національних цілей забезпечення економічної безпеки, їх носіїв та гаранта протягом усього періоду їх юридичної дієвості
	Збереження смислу національних цілей забезпечення економічної безпеки в рішеннях, які приймаються на всіх рівнях управління і в галузях права протягом усього періоду їх юридичної дієвості
	Визначення форм взаємодії між суб'єктами забезпечення національної економічної безпеки
	Визначення концептуальних засад формування системи забезпечення економічної безпеки з урахуванням контексту політичного режиму держави, домінуючої парадигми національної безпеки, зовнішньополітичного курсу держави, економічного укладу країни
	Визначення форм взаємодії між різними підсистемами системи забезпечення економічної безпеки
	Визначення форм взаємодії між різними підсистемами системи національної економічної безпеки та міжнародними системами безпеки
	Відбір і композиційна побудова впливу на систему міжнародних економічних відносин на кожному етапі досягнення цілей економічної політики держави
Організаційно-управлінська	Організація функціонування системи забезпечення економічної безпеки в цілому; прийняття державно-управлінських рішень; відповідальність за прийняті рішення
Прогностична	Моніторинг процесів, що відбуваються в усіх складових сфері економічної безпеки;

ВОЄННА ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

Функції	Основні завдання
	прогнозування змін, що стануться в них, та загроз життєво важливим національним інтересам в економічній сфері
	Спостереження за сучасними тенденціями геополітичного протистояння та гео економічної конкуренції та прогнозування новітніх форм гео економічних війн
	Виявлення зовнішніх небезпек, загроз економічного характеру та дестабілізаційних чинників
	Виявлення внутрішніх небезпек, загроз економічного характеру та дестабілізаційних чинників
	Виявлення внутрішніх небезпек, загроз зниження рівня ефективності функціонування системи забезпечення економічної безпеки
	Оцінювання загроз національним інтересам економічного характеру
	Виявлення причин виникнення загроз економічній безпеці та прогнозування наслідків їх прояву
Основоположна (фундаментальна)	Гарантування економічного суверенітету, розвиток економічної могутності, підвищення конкурентоспроможності, економічне зростання, зростання добробуту або якості життя
	Використання можливостей Ради безпеки ООН, НАТО, ЄС, СОТ та інших міжнародних інститутів в питаннях забезпечення економічної безпеки
	Вжиття заходів щодо запобігання економічному конфлікту
	Боротьба з організованими злочинними угрупованнями, в тому числі міжнародними, які намагаються діяти через державний кордон України та виключну (морську) економічну зону України
	Вжиття заходів щодо стримування розв'язання економічного конфлікту та недопущення його переростання в гео економічну війну
	Проведення інформаційних і фінансових операцій для запобігання економічному конфлікту та стримування його
	Переведення національної економіки, окремих її галузей або підприємств, у тому числі транспортних, і комунікацій на функціонування в умовах особливого періоду
Програмно-теоретична	Розроблення концепцій, стратегій і програм у сфері суспільного розвитку та національної економічної безпеки
	Планування і вжиття конкретних заходів щодо протидії та нейтралізації загроз економічного характеру національним інтересам
	Створення та удосконалення нормативної бази для ефективного функціонування системи забезпечення економічної безпеки
	Удосконалення організаційної структури системи забезпечення економічної безпеки
	Розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень для захисту національних інтересів України у економічній сфері
Планово-аналітична	Прискорення реформування органів державної влади та служб, що опікуються забезпеченням економічної безпеки для забезпечення максимальної ефективності виконання ними завдань за призначенням
	Спільне проведення планових та оперативних заходів у межах міжнародних організацій і договорів у галузі економічної безпеки
	Участь у дво- та багатосторонньому співробітництві в галузі економічної безпеки, якщо це відповідає національним інтересам України
	Забезпечення соціального захисту населення країни
	Розвиток вітчизняної науки, формування науково-технічної й технологічної бази
	Посилення контролю за станом воєнно-економічної безпеки
	Комплексне кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне та інше забезпечення діяльності складових (структурних елементів) системи забезпечення економічної безпеки для виконання завдань за призначенням
	Підготовка сил і засобів системи забезпечення економічної безпеки до застосування їх за призначенням
Інтеграційна	Виконання міжнародних договорів України в економічній сфері
	Поглиблення економічного партнерства та співробітництва з НАТО та ЄС; участь у міжнародному розподілу праці
	Розвиток транскордонного співробітництва із суміжними державами
Координаційна	Оцінка рівня економічної безпеки, досягнутого системою забезпечення економічної безпеки на цей час
	Надання допомоги органам публічної влади щодо соціального захисту населення під час економічних криз та ліквідації їх наслідків
Ідеологічна	Інформаційно-пропагандистське супроводження державної політики національної безпеки
	Поширення комплексу ідей, поглядів, над довготривалих програм суспільного розвитку та забезпечення економічної безпеки
	Формування економічної культури та культури безпеки
Партисипаторна	Соціалізація громадян країни, з метою їх активної участі в забезпеченні економічної безпеки
	Залучення громадянського суспільства до прийняття політичних рішень у сфері забезпечення економічної безпеки
Моніторингу та контролю	Встановлення доцільної взаємодії між структурними компонентами системи забезпечення економічної безпеки в процесі її функціонування за допомогою передавання інформації

Розбудова СЗЕБ має здійснюватися на основі сучасних наукових досягнень, новітніх інновацій та перспективного практичного досвіду. Система має бути креативного типу та діяти на випередження з метою забезпечення стійкості та ефективного реагування на загрози економічній безпеці, передусім, на стадії тенденцій до їх виникнення. СЗЕБ повинна мати гнучкі підсистеми стратегічного аналізу, прогнозування, планування, організації та управління, зокрема: здатними завчасно адаптуватися до змін безпекового середовища, визначати пріоритети і забезпечувати якісний розвиток спроможностей, а також ефективну протидію загрозам економічній безпеці на будь-якому етапі їх реалізації при різноманітності варіантів їх прояву [22]. Державна політика у сфері забезпечення економічної безпеки України повинна реалізовуватися у поєднанні із зміцненням національної могутності та економічної стійкості України, а також бути взаємно доповненою із реалізацією державної політики в інших сферах національної безпеки України [17, 20].

Функціонування нової системи СЗЕБ України має ґрунтуватися на *принципах*: міжнародного права та співробітництва; участі у міжнародних системах і механізмах забезпечення глобальної та регіональної економічної безпеки; пріоритетності національних інтересів; верховенства права та законності; гнучкості зовнішньої і внутрішньої економічної політики; управління ризиками; публічного та адаптивного управління; пріоритетності законних прав, свобод і інтересів фізичних та юридичних осіб; державно-приватного партнерства; координації та взаємодії; врахування теоретичних економічних законів і закономірностей; відкритості та прозорості тощо.

З проведеного аналізу наукових досліджень Ю. Сурміна [21] та інших вітчизняних науковців [17–20, 22–24] можна констатувати, що структура проектної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки України має містити п'ять етапів (рис. 1).

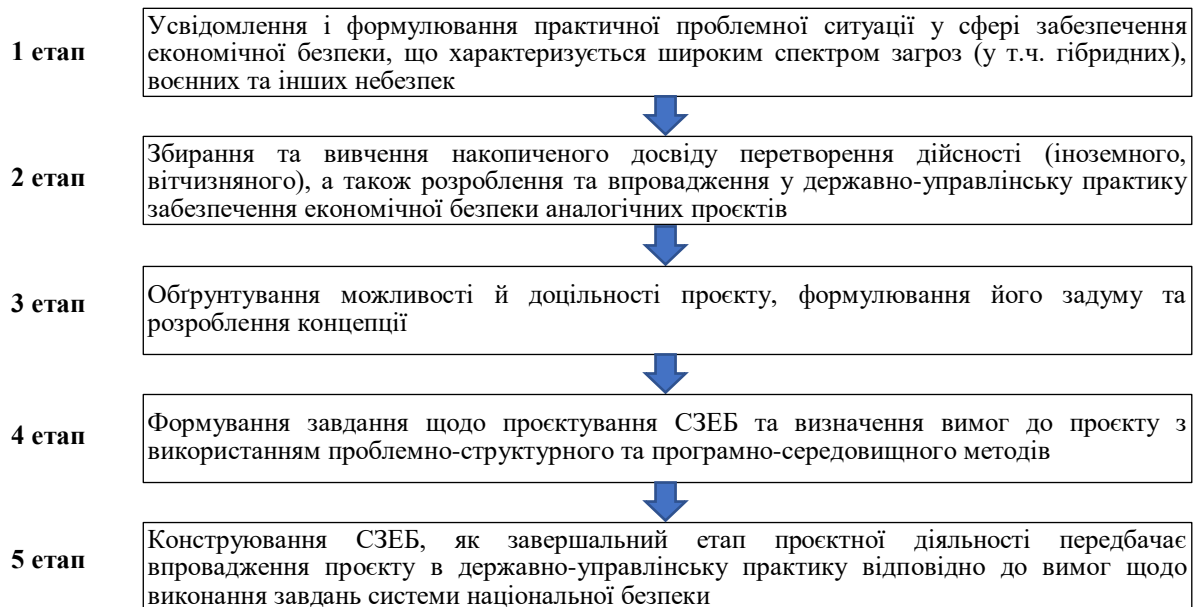

Рис. 1. Порядок проектування СЗЕБ

При цьому, в рамках системно-діяльнісного підходу на етапі формулювання задуму проекту та створення концепції проектування СЗЕБ (3 етап) варто враховувати:

базові цінності суспільства – добробут, безпека, справедливість та національні цінності, ідеали культури національної безпеки, стратегічної, політичної, економічної, організаційної, воєнної культури суспільства;

національні інтереси та цілі у сфері економічної безпеки і суспільного розвитку; цивілізаційний, геополітичний та гео економічний коди держави; інтегральний показник національної могутності держави; панівний тип комунікації в суспільстві та тип політичного режиму; діалектичний взаємозв'язок між економікою, політикою та війною, суспільним

розвитком і безпекою, культурою та ідеологією національної безпеки;

наукові закони геоелектроніки, геополітики, війни;

закономірності геоелектронічного і геополітичного протистояння, збройної та інформаційної боротьби;

закономірності криз у міжнародних, економічних і соціальних системах;

сучасні тренди розвитку світової цивілізації;

глобальні трансформації у різних сферах суспільного життя, і зокрема у сфері політики та економіки, міжнародної, національної, економічної безпеки;

зміни організаційно-функціональних форм публічного управління;

результати порівняльного аналізу світового досвіду розбудови систем міжнародної та регіональної безпеки, зарубіжного досвіду розбудови систем національної безпеки та систем забезпечення економічної безпеки;

результати пошукового та нормативного прогнозування у сфері міжнародної та національної безпеки, зокрема стосовно сучасних трендів розвитку загроз геополітичного, геоелектронічного, воєнно-політичного та іншого характеру;

наявну модель національної економічної системи України, її вади та недоліки, а також проблеми забезпечення економічної стійкості, які спричиняють уразливість.

На 4 етапі проектування СЗЕБ структурно має включати в себе структурно-функціональне моделювання процесу забезпечення економічної безпеки, просторове, часове, оперативно-діяльнісне, інституційне, організаційне проектування вказаної системи. Воно передбачає визначення місії, функцій та завдань СЗЕБ, а також механізмів забезпечення економічної безпеки. До того ж, у межах інституціонального підходу необхідно враховувати закономірності розвитку триад “культура – інститути – економіка”, “економіка – політика – війна”, “економіка – інститути – організації”, “організація – ресурси – час”. Це дасть змогу виявити перспективні моделі СЗЕБ, що узгоджуватиметься зі станом і перспективами геоелектронічного, геополітичного, суспільно-політичного й соціально-економічного розвитку України та суспільства.

Під час конструювання нової моделі СЗЕБ (5 етап) слід враховувати вимоги щодо

виконання наведених нижче завдань системи національної безпеки.

1. Політико-правове конструювання:

удосконалення національного законодавства щодо розвитку системи забезпечення національної безпеки та її складової СЗЕБ, готовності сектору безпеки і оборони, а також інших органів державної влади відповідної компетентності, приватного бізнес-сектору до реагування на гібридні та інші загрози геополітичного, геоелектронічного, воєнно-політичного та іншого характеру;

розроблення та впровадження системоутворюючого закону про СЗЕБ України;

активна участь держави у процесах удосконалення міжнародного права у сфері протидії зовнішнім загрозам економічного, фінансового та іншого гібридного характеру;

законодавче забезпечення стратегічного планування у сферах національної безпеки України з урахуванням принципів сталого розвитку та національної стійкості, зокрема в економічній, фінансовій, продовольчій, енергетичній та інших сферах;

розвиток єдиної нормативно-правової бази у сфері планування, підвищення готовності та реагування на економічні та інші загрози для скоординованих дій державних органів, бізнес-сектору, політикуму, суспільства та ін.

2. Структурно-функціональне

конструювання – створення нових та удосконалення вже наявних елементів, структур, підсистем, механізмів забезпечення економічної безпеки та встановлення зв'язків між ними:

розвиток єдиної системи стратегічного планування та її методологічної основи, яка комплексно об'єднуватиме сфери сталого розвитку та національної безпеки;

створення державного органу координації і міжвідомчої взаємодії у сфері забезпечення економічної безпеки України, структури його допоміжних органів, розроблення правових і організаційних механізмів, повноважень і відповідальності щодо його функціонування, а також співробітництва з приватним бізнес-сектором національної економіки, а також співпраці на міжнародному рівні;

розвиток національної мережі уповноважених державних органів і науково-експертних установ з питань стратегічного аналізу і прогнозування, планування у сфері забезпечення економічної безпеки України;

удосконалення діяльності уповноважених державних органів з питань державних закупівель, експортного контролю, нагляду за іноземними активами та інвестиціями тощо;

розвиток ефективної взаємодії державних органів, бізнесу, громадянського суспільства, мережі наукових та аналітичних установ тощо з питань готовності, запобігання та реагування на загрози економічній безпеці, а також подолання їх наслідків.

3. Просторове та часове конструювання – створення нових елементів, структур, підсистем, механізмів забезпечення економічної безпеки на національному, регіональному, обласному, місцевому рівнях, а також на рівнях міжнародного та міждержавного співробітництва, які мають діяти на постійній або тимчасовій основі залежно від місії, цілей, завдань, профільної компетенції, повноважень та відповідальності:

зміцнення спроможностей суб'єктів забезпечення економічної безпеки щодо розвитку готовності та реагування на економічні та інші загрози національній безпеці.

4. Організаційне конструювання – формування алгоритмів функціонування СЗЕБ, а також підготовки відповідних фахівців:

запровадження повного циклу забезпечення економічної безпеки (моніторинг, аналіз і прогнозування, оцінювання ризиків, ідентифікація загроз, виявлення вразливостей, забезпечення готовності, планування, запобігання, реагування, відновлення тощо) та ефективного функціонування єдиного механізму координації цієї діяльності;

удосконалення кризового менеджменту та управління ризиками у сфері економіки;

якісний розподіл відповідальності та повноважень державних органів за визначеними напрямками забезпечення економічної безпеки;

забезпечення безперервності критично важливих функцій держави у сфері економічного розвитку та безпеки;

забезпечення безпеки та безперервності постачання із зовні до України критично важливих ресурсів, товарів, послуг та технологій, диверсифікації ланцюгів поставок;

забезпечення безпеки та стабільності поставок експорту української продукції на зовнішні ринки товарів і послуг;

забезпечення ефективного запобігання та реагування на геоекономічні загрози та їх

наслідки, пов'язані із зовнішньоекономічним примушенням, політикою санкцій, створенням “боргових пасток” для України тощо, а також нейтралізації або пом'якшення цих наслідків;

зміцнення готовності та нарощування спроможностей для ефективного реагування на загрози безпеці та стійкості критичної економічної інфраструктури України;

активізація розвідувальної діяльності, спрямованої на викриття можливих планів, намірів та підготовки держав-конкурентів до геоекономічних війн, геополітичного протиборства із застосуванням ними нових форм їх проведення на шкоду національній безпеці України;

розвиток надійних і постійно діючих двосторонніх каналів комунікацій держави з міжнародними партнерами, національним та іноземним бізнесом, мережею аналітично-експертних та наукових установ, громадянським суспільством тощо;

проведення підготовки (теоретичної, практичної) усіх наявних сил на національному, регіональному та місцевому рівнях України щодо розвитку готовності, запобігання та реагування на загрози економічній безпеці України.

5. Операційне-діяльнісне конструювання – удосконалення наявних та розроблення нових правил і принципів діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки: запровадження єдиних стандартів і рекомендацій (інструкцій) з питань забезпечення економічної безпеки України та ін.

У процесі планування цілей, завдань і заходів щодо проєктування та функціонування нової СЗЕБ України, доцільно використовувати перспективні іноземні практики, зокрема досвід США та Японії щодо розроблення і реалізації стратегій, програм і планів з питань забезпечення економічної безпеки, який розкритий у цій статті.

Висновки. Результати дослідження іноземних теорій та практичного досвіду США і Японії, які розглянуті у зазначеній науковій статті свідчать про таке:

1. У майбутньому держави центри-сили застосовуватимуть стратегії зовнішньоекономічного примушення, передусім, проти менш розвинених країн з метою посилення на них впливу. Зазначене здійснюватиметься у відкритій формі відповідної зовнішньої політики або у рамках стратегій непрямих дій та комплексу

гібридних загроз. Невиключно поєднання цих підходів, а також застосування воєнної сили.

2. Менш розвинені країни адаптуватимуться до складної міжнародної обстановки. Такі держави все активніше ініціюватимуть удосконалення міжнародного права та організаційних механізмів щодо їх захисту від загроз геоекономічних війн. Вони шукатимуть ефективні моделі забезпечення сталого розвитку і національної безпеки від зовнішньоекономічних та інших загроз, віддаючи перевагу універсальним підходам. Вбачається, що ці підходи можуть комбінувати такі напрями зовнішньої політики:

продовжувати стратегічне партнерство з обраною державою-центром сили та інтеграцію до глобальної мережі міждержавного співробітництва, за умови якісного збалансування спільних колективних інтересів щодо сталого розвитку та безпеки;

розвивати тісні економічні відносини одразу з декількома державами-центрами сили з метою диверсифікації джерел постачання критичних ресурсів, товарів і послуг, а також для зниження залежності від глобальних монополій;

об'єднуватися у міждержавні регіональні союзи менш розвинених країн, яким характерні подібні загрози національній безпеці від зовнішньоекономічного та іншого примушення (при цьому, такі регіональні союзи можуть стати геоекономічним зв'язком у системі міжнародних відносин та у глобальному світовому господарстві на основі збалансування національних, корпоративних та інших інтересів стосовно цього геополітичного простору);

3. Практичний досвід США та Японії свідчить, що ці країни активно реалізують державну політику щодо удосконалення своїх СЗЕБ до сучасних геоекономічних та інших загроз національній безпеці. Цей досвід є корисним. Його доцільно використовувати під час планування цілей, завдань і заходів забезпечення економічної безпеки України.

4. Україна має врахувати тенденції світового розвитку та почати проектування нової удосконаленої моделі СЗЕБ, що сприятиме перетворенню України із зони конфліктів у зону компромісного розвитку, при забезпеченні динамічної рівноваги та стійкості держави у системі міжнародних відносин та в глобальному світовому господарстві.

5. Найбільш доцільним є застосування методології розбудови комплементарної

організаційно-управлінської моделі СЗЕБ України. Комплементарна модель СЗЕБ України має структурно складатися з комплексу п'яти ключових другорядних моделей за напрямками функціонування цієї системи щодо розроблення, прийняття та реалізації управлінських рішень. Ці другорядні моделі (як складові комплементарної моделі СЗЕБ України) мають цілісно забезпечувати економічну безпеку на національному, регіональному, обласному та місцевому рівнях, а також у рамках міжнародного та міждержавного співробітництва. Вони мають бути комплексно зорієнтовані на: формування та розвиток СЗЕБ України; розроблення та реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки; аналіз та оцінювання результативності та ефективності цієї державної політики на проміжних етапах її реалізації та за кінцевим результатом досягнення цілей; а також на її корегування, у разі потреби.

6. Комплементарна модель СЗЕБ України передбачає, що ця система має виконувати такі функції: цілепокладання, цілевизначення, цілереалізації, організаційно-управлінську, прогностичну, основоположну (фундаментальну), програмно-теоретичну, планово-аналітичну, інтеграційну, координаційну, ідеологічну, партисипаторну, моніторингу та контролю.

7. Визначено, що проєктну діяльність у сфері забезпечення економічної безпеки України в умовах динамічного безпекового середовища доцільно проводити у п'ять етапів.

Перспективним напрямом подальших досліджень вбачається розроблення методики проєктування системи забезпечення економічної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року" : Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613> (дата звернення: 18.05.2023).
2. World stumbling into a new era of risk, concludes SIPRI report / Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). 2022. 23 May. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2022/world-stumbling-new-era-risk-concludes-sipri-report> (дата звернення: 18.05.2023).

3. Чернятевич Я. В. Економічна війна. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 3 : Історія державного управління / наук.-ред. колегія : А. М. Михненко (співголова), М. М. Білинська (співголова) та ін. 2011. С. 93–94.
4. Абрамов В. І., Зюзя О. В. Удосконалена базова модель міждержавного протиборства з урахуванням сучасних тенденцій російсько-української війни // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2679> (дата звернення: 19.05.2023).
5. Philippe Gros, Stéphane Delory, Vincent Tournet. Stratégies russes et guerre en Ukraine: état des lieux // The Fondation pour la recherche stratégique. 2022. 1 Mars. URL: <https://www.frstrategie.org/publications/notes/strategies-russesguerre-ukraine-etat-lieux-2022> (дата звернення: 19.05.2023).
6. Шевченко М. М., Зозуля О. С., Лепіхов А. В., Храпач Г. С. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2022. № 2 (75). С. 6–15.
7. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану : Експерт-аналіт доп. НІСД від 31.05.2023 р. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidni/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v> (дата звернення: 19.05.2023).
8. Daniel W. Drezner, Henry Farrell, Abraham L. Newman. The Uses and Abuses of Weaponized Interdependence. March 2, 2021. URL: <https://www.brookings.edu/book/the-uses-and-abuses-of-weaponized-interdependence/> (дата звернення: 19.05.2023).
9. Daniel W. Drezner. The uses and abuses of weaponized interdependence in 2021 // Washingtonpost. 02.03.2021. URL: https://www.washingtonpost.com/outlook/2021/03/02/uses-abuses-weaponized-interdependence-2021/?utm_campaign=wp_opinions&utm_medium=social&utm_source=twitter (дата звернення: 20.05.2023).
10. Farrell H., Abraham L. Newman Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion. July 01, 2019. URL: <https://direct.mit.edu/isec/article-abstract/44/1/42/12237/Weaponized-Interdependence-How-Global-Economic?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 20.05.2023).
11. Daniel W. Drezner. The Sanctions Paradox: Economic Statecraft and International Relations (Cambridge Studies in International Relations, Series Number 65). September 13, 1999. URL: <https://www.amazon.com/gp/product/0521644151?ie=UTF8&tag=thewaspos09-20&camp=1789&linkCode=xm2&creativeASIN=0521644151> (дата звернення: 20.05.2023).
12. Thomas G. Mahnken. Cost-Imposing Strategies: A Brief Primer. November 18, 2014. URL: <https://www.cnas.org/publications/reports/cost-imposing-strategies-a-brief-primer> (дата звернення: 20.05.2023).
13. Blackwill, Robert D., Harris, Jennifer. War By Other Means: Geoeconomics and Statecraft. 2016. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1c84cr7> (дата звернення: 21.05.2023).
14. Cynthia Cook. Destruction, Subversion, and the Long War // CSIS. May 3, 2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/destruction-subversion-and-long-war> (дата звернення: 21.05.2023).
15. Joseph R. Biden Jr. Executive Order on America's Supply Chains // The White House. February 24, 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/02/24/executive-order-on-americas-supply-chains/> (дата звернення: 21.05.2023).
16. National Security Strategy of Japan. Japan Ministry of Defense. December 16, 2022. URL: <https://worldjpn.net/documents/texts/JPSC/20221216.01E.html> (дата звернення: 21.05.2023).
17. Кириленко В. І., Шевченко М. М. Методологія побудови та використання комплементарної моделі національної економічної безпеки // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Випуск 22. Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Частина III. Серія "Економічні науки". 2015. С. 40–50.
18. Кириленко В. І. Інноваційна складова економічної безпеки // Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2014. № 2. С. 60–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pivanb_2014_2_10 (дата звернення: 21.05.2023).
19. Лепіхов А. В., Храпач Г. С. Проектна діяльність у сфері забезпечення національної стійкості: сутність, зміст, структура // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2021. № 1 (71). С. 18–26.
20. Семенченко А. І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України : монографія. Київ : НАДУ, 2008. 428 с.
21. Сурмин Ю. П. Социальное проектирование в кризисном обществе: методологический аспект // Вісник НАДУ. 2014. № 3. С. 5–17.
22. Шевченко М. М., Зозуля О. С. Системи забезпечення національної безпеки адаптивного та креативного типів: порівняльний аналіз // Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 16. С. 125–129. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2015/28.pdf (дата звернення: 21.05.2023).
23. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх

граничних значень // Стратегічні пріоритети. 2013. Вип. № 4. С.200–201.
 24. Шевченко М. М., Лепіхов А. В., Храпач Г. С. Теоретичні підходи та практична цінність прикладних досліджень міждержавної конфліктності в інтересах національної безпеки:

Британський досвід – уроки для України // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2022. №1 (74). С.12–21.

Стаття надійшла до редакційної колегії 20.06.2023

Problems of ensuring national security from the threats of geo-economic wars: theoretical and practical experience of the USA and Japan – lessons for Ukraine

Annotation

Ukraine is located at the intersection of national interests of the world's leading countries, which are the centers of the world economy. Economically powerful states are again and again in fierce competition in the global market, which often takes the form of geopolitical confrontation with economic means of pressure (geo-economic wars). The existing system of ensuring the economic security of Ukraine (“SEESU”) has become significantly vulnerable and needs to be thoroughly optimized for current and future changes in the strategic security environment and the development of new forms and methods of ensuring Ukraine's economic security from geo-economic and other destructive influences.

The article considers the promising theories of US researchers on the impact of the sharp geo-economic competition of the world's powerful states on the growth of military and strategic instability, international conflict and threats to the state sovereignty of less developed countries. The strategies of the United States and Japan to counteract the threats of geo-economic wars are studied. An overview of Ukraine's promising research achievements in the field of economic security is provided.

Approaches to the design of a new improved model of the system of ensuring economic security of Ukraine, taking into account the current development of the strategic security environment (SSE), are proposed. The complementary model of Ukraine’s SEESU envisages that this system should perform the following functions: goal setting, goal determination, goal realization, organizational and managerial, prognostic, fundamental, programmatic and theoretical, planning and analytical, integration, coordination, ideological, participatory, and monitoring and control. The stages of project activities in the field of ensuring the economic security of Ukraine in a dynamic security environment are defined.

Keywords: globalization; geo-economic; interstate interdependence; geopolitical confrontation; geo-economic wars; foreign economic enforcement; economic security; national security.